

УКРАЇНОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛА

В умовах інтеграції України у європейський та світовий освітній простір вища школа взагалі, і технічна зокрема, потребує нової стратегічної мети, котра працює на забезпечення високого розвитку конкурентоспроможної економіки, заснованої на знаннях; підвищенні якості зайнятості та добробуту населення; зміцненні соціальної єдності суспільства; підвищенні визначальної ролі вищих навчальних закладів у розвитку національних та європейських культурних цінностей; формуванні та зміцненні інтелектуального, культурного, соціального та науково – технічного потенціалу окремих країн та Європи в цілому; конкурентоспроможності громадян України на загальноєвропейському ринку праці. Саме така стратегічна мета визначила основні цілі Болонського процесу.

Отже, поле інтеграційних процесів у сучасній Україні, насамперед, „визначається в загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні соціальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу отримання освіти будь – якого рівня та інше, що є невід’ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства [8: 24]”. При цьому, країни – члени ЄС – надають одне одному підтримку, поважаючи водночас культурну та мовну специфіку освітніх систем.

Стратегія мовної освіти передбачає забезпечення обов’язкового оволодіння громадянами України державною (українською) мовою. Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004 – 2010 рр. акцентує увагу на тому, що „мова є найважливішим засобом людського спілкування та інтелектуального розвитку особистості, визначальною ознакою держави, безцінною і невичерпною скарбницею культурного надбання народу [13]”. Саме українській мові відводить Програма провідну роль у процесі державотворення на поточному етапі, а в майбутньому – консолідує роль у становленні громадянського суспільства. Тому пріоритетним стає питання формування україномовної комунікативної компетентності як необхідної складової становлення професіонала в умовах модернізації вищої освіти та питання провідного компонента структури загальної підготовки й розвитку особистості людини, яка вільно і легко висловлює власні думки, дбає про якість свого професійного мовлення та його вдосконалення.

Проблема формування мовленнєвої компетентності учнів середньої школи та студентів вищої не нова, але багатоаспектна, і тому в лінгвістичній літературі їй присвячено чимало досліджень. Протягом останніх десятиліть до цієї теми зверталися мовознавці (Н. Бабич, Л. Булаховський, В.Виноградов, Д.Ганич, М. Жовтобрюх, Л. Мацько, Л.Скворцов та ін.), дидакти й лінгводидакти (О.Біляєв, Є.Голобородько, В. Мельничайко, О.Олійник, М.Пентилуок, М. Стельмахович, О. Хорошковська та ін.). Це питання порушувалась у працях психологів і психолінгвістів (Б.Ананьєв, П.Гальперін, І.Зимня, О.Леонтьєв, О. Потебня та ін.).

Таким чином, проблемі становлення й розвитку мовленнєвої компетенції і мовної особистості приділяли увагу психологи, лінгвісти, методисти. Проте, незважаючи на певні досягнення, практично нерозкритим залишається питання формування україномовної комунікативної компетентності студентів технічних вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації, які отримують фундаментальну, наукову, професійну та практичну підготовку на підґрунті базової загальної середньої освіти і здобувають повну загальну освіту, кваліфікацію молодшого спеціаліста в технічній галузі, а в окремих випадках і бакалавра.

Навчальні заклади системи професійно – технічної освіти і вищі навчальні заклади I – II рівнів акредитації поступово відходять від вузької спеціалізації, розширюючи спектр освітянських послуг, стають багатoproфільними, поліфункціональними. У вищих технічних навчальних закладах принцип професійної спрямованості навчання є провідним методичним принципом, який необхідно враховувати і реалізовувати у процесі викладання державної (української) мови.

Мета статті – з’ясувати особливості формування україномовної комунікативної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів I – II рівнів акредитації.

Одним із найважливіших шляхів інтеграції до світового освітнього простору, узгодження змісту, підходів і технологій навчання з потребами суспільства є компетентнісний підхід до навчання. У матеріалах Болонського процесу підкреслюється, що використання терміну „компетентність” для визначення цільових установок вищої освіти знаменує зрушення від суто академічних норм оцінювання до комплексної оцінки професійної і соціальної підготовленості випускників вищих навчальних закладів, а компетентнісний підхід до підготовки фахівців вищих технічних навчальних закладів усіх рівнів акредитації полягає в набутті та розвитку в студентів набору ключових, загальногалузових та предметних компетенцій, які визначають його успішну адаптацію у суспільстві.

Впровадження компетентнісного підходу у процес навчання рідної (української) мови знайшло своє відображення в Державному стандарті, Концепціях мовно – літературної освіти. У навчально - виховній концепції вивчення української (державної) мови зазначається, що ґрунтовна базова мовна освіта має забезпечити широке використання державної мови в усіх суспільно - виробничих сферах [5: 28-33]. Оскільки українська мова сьогодні - не тільки предмет і засіб навчання, а й засіб спілкування у професій- но – виробничій сфері, то проблема мовленнєвої підготовки молоді не втрачає своєї актуальності, особливо у технічних вищих навчальних закладах, де викладач, навіть не цікавлячись думкою студентів, може читати курс окремих фахових дисциплін російською мовою, аргументуючи відсутністю підручників для викладання технічних предметів та відсутністю розробленої технічної термінології українською мовою, що часто відповідає дійсному станові справ. Визначений у Державному стандарті обов’язковий мінімум змісту освіти з рідної мови включає три лінії, серед яких основне місце займає комунікативна, яка передбачає засвоєння мовленнєвознавчих відомостей, урізноманітнення видів і жанрів навчальних робіт, формування мовленнєвих умінь і навичок [3: 76-80].

Останні особливо актуальні для тих випускників загальноосвітніх шкіл, які отримали базову середню освіту і

продовжують навчання у вищих технічних закладах другого рівня акредитації (коледжах) та вищих технічних закладах першого рівня акредитації (технікумах, училищах), що є структурними підрозділами вищих навчальних закладів третього або четвертого рівня акредитації, які проводять освітню діяльність, пов'язану із здобуттям повної вищої освіти.

Викладачі цих закладів освіти мають забезпечити на всіх етапах належний рівень комунікативної компетентності студентів з метою опанування професійно – комунікативною компетентністю. Л. Мацько зауважує, що „будь-яка професійна діяльність потребує певних мовно-комунікативних умінь. Професійна комунікативна компетенція формується на основі комунікативної компетенції – сукупності знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також уміння їх ефективного застосовування в конкретному спілкуванні” [7: 13].

В умовах навчання у вищій школі низький рівень сформованості комунікативних умінь і навичок (сприймання, відтворювання та продукування усних і письмових висловлювань) зумовлює неспроможність багатьох студентів адекватно усвідомити, об'єктивно оцінити й ґрунтовно засвоїти необхідний мінімум із великої кількості пропонованої науково – навчальної, пізнавальної інформації. Деякі з них, не володіючи елементарними прийомами опрацювання тексту, намагаються механічно запам'ятати прочитане чи почуте. У результаті цього в них формуються розрізнені, несистематизовані, поверхові та неміцні знання, що не забезпечують цілісного уявлення про предмет наукового пізнання.

М.Пентилюк переконливо наголошує, що сучасній школі „ потрібне комунікативне спрямування навчального процесу, тобто така організація навчання мови, яка б забезпечила активну мовленнєву діяльність, викликала бажання висловлюватися українською мовою, взаємодіяти із співрозмовником (слухачем, читачем), а головне, усвідомлення, що мова – це засіб спілкування і пізнання, який супроводжує людину протягом усього життя [11:8-10]”.

Саме тому завданням вищої школи на сьогодні є не тільки надання певної суми професійних знань, навичок і вмінь, а особливо важливим є процес становлення студента як суб'єкта різноманітних видів і форм розумової діяльності людини, якій притаманна культура спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності, яка добре володіє способами самовираження рідною мовою, дотримується мовної норми і правил мовленнєвої поведінки, враховуючи ситуацію спілкування. На думку авторів Концепції мовної освіти, „рідна мова має бути засобом самопізнання, саморозвитку і самовираження людини, засобом формування нового типу особистості й суспільних відносин на основі національної освіти [6: 59]”.

Особистість молодої людини формується на мові, на її лексико – понятійному арсеналі та її засобами й розкривається як освічена яскрава індивідуальність. Український учений О.Потебня писав: "Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства" [12: 171]. На думку Т. Донченко, мовна особистість характеризується свідомим ставленням до мови, глибоким знанням її, розвиненим мовленням, а отже, і мисленням, інтелектом, емоційною сферою, емоційно – естетичним сприйняттям мови і мовлення [4: 6-7].

Функціонально – комунікативний принцип формування мовної особистості досліджувала Л.Паламар, яка стверджувала: "Коли йдеться про особистість, ми розуміємо стиль життя індивіда чи його спосіб реагувати на життєві проблеми. Під час вивчення особистості та її опису в психології в центрі уваги дослідників є не когнітивні елементи, тобто емоційні характеристики, воля і здібності, але на перший план виступає інтелект, у якому найінтенсивніше проявляється мова" [10: 14]. Як бачимо, мова є одночасно явищем індивідуальним і соціальним, обслуговує кожну окрему людину і суспільство. Вона спрямована як у внутрішній світ людини, її психіку, так і в зовнішній світ природи та людських взаємин. Саме на ґрунті рідної (української) мови й конкретно – чуттєвого досвіду молода людина зростає як особистість. Той, хто прагне досягнути успіху у житті, стати висококваліфікованим фахівцем у різних сферах суспільної діяльності, неодмінно має використати для цього можливості рідної мови.

Між рівнем освіченості, загальної культури і рівнем мовної культури людини є чітка співмірність і залежність. Спрямованість на інтелектуальне зростання, творчий пошук, духовні устремління у свідомості кожної молодої людини має поєднуватися з внутрішньою потребою інтенсивно вивчати мову, оволодівати як професійною лексикою, так і виражальними засобами, бо мова є засобом інтелектуально – культурних досягнень. За словами Л.Фейєрбаха, "щоб людина не називала і не виражала. Завжди вона розкриває свою особисту сутність; тому мова є критерієм того, на якому рівні знаходиться людська культура" [14]. Тому кожна молода людина, плануючи своє суспільне життя, дбаючи про факове зростання, кар'єру, повинна розробити для себе програму власного україномовного розвитку.

Ми визначаємо україномовну особистість студента технічного вищого навчального закладу як таку, що виявляється в успішному й якісному виконанні мовленнєвих дій і вимагає розвинених здібностей користування мовленнєвим апаратом, розуміти лексичні та граматичні мовні значення, відчувати як моделюється за допомогою мови внутрішній світ людини.

У формуванні україномовної творчої особистості інтелектуальної еліти – професіоналів-пошуковців та їхньої життєвої стратегії важливе місце займає культура спілкування, мовленнєва діяльність, комунікативна компетентність. На думку М.Обозова, комунікативна компетентність може бути визначеною в двох аспектах: "... як орієнтованість особистості в різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і чуттєвому досвіді, і як здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми завдяки розумінню себе та інших в умовах постійної зміни психічних станів, міжособистісних стосунків і соціальної ситуації" [9: 191]. Ми повністю розділяємо думку Л.В. Барановської у тому, що "комунікативна компетентність – це здатність до ефективного спілкування, це такий рівень навичок взаємодії з людьми, котрий дозволяє індивіду в межах своїх здібностей та соціального статусу успішно функціонувати в даному суспільстві" [1: 146].

Сучасна молода людина живе, прагне діяти й спілкуватися в кількох життєвих сферах одночасно:

- у соціальній, де мовець шукає гармонії соціальних відносин, визнання й авторитету, пошани, утверджує себе в соціумі;
- у психологічній, де мовець шукає сумісності з іншими індивідами й можливості реалізувати свою волю, емоції, інтелект;
- у родинній, де часто спілкування іде "зверху вниз" – повчально з боку дорослих;
- у навчальній і навчально – професійній сфері, де мовець прагне реалізувати себе як громадянин на рівні виробничих, майнових, економічних відносин, професійної майстерності, а також досягти успіхів у кар'єрі.

Потреба у спілкуванні поряд із потребою діяльності праці є визначальною у становленні майбутнього висококваліфікованого фахівця, який бездоганно володіє українською (державною) мовою в усній і письмовій формах.

"Життя і діяльність суспільства неможливі без спілкування людей, оскільки воно є необхідною умовою будь-якої діяльності", - стверджує Ф.Бацевич [2: 27]. Отже, вміння спілкуватися державною мовою є одним із засобів удосконалення україномовної комунікативної компетентності й самореалізації особистості у майбутній професійній діяльності та реальних життєвих обставинах.

Формування україномовної комунікативної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів, що відповідає обсягу й характеру комунікативних потреб у межах різних сфер діяльності сьогодення, може бути реалізоване на основі тексту, який студенти сприймають, аналізують, змінюють, удосконалюють, визначають функціонування в ньому певних мовних явищ, встановлюють смислові і граматичні зв'язки. У ньому вживаються одиниці всіх рівнів, об'єднані відповідно до законів текстотворення, що передбачають збереження логіко-змістової єдності висловлювання з урахуванням жанрово-стильових особливостей.

Комплексна робота з текстом визначається як найголовніший засіб підвищення мовної та мовленнєвої підготовки студентів, який знайомить їх із найприкметнішими особливостями зв'язного висловлювання, готує до створення власних текстів, даючи змогу виробити вміння будувати й граматично оформлювати їх, через їхнє посередництво впливати на співрозмовника, отримувати від нього потрібну реакцію.

На матеріалі тексту студенти комплексно вдосконалюють уміння усіх видів мовленнєвої діяльності: активного, цілеспрямованого, мотивованого, предметного процесу передачі та сприймання сформульованої засобами мови думки, інформації, спрямованої на задоволення комунікативно – пізнавальної потреби людини у процесі спілкування. Реалізація міжпредметних зв'язків під час роботи на заняттях з мовленнєво-комунікативним дидактичним матеріалом (текстом), пов'язаним з іншими науковими галузями, сприяє успішному особистісному розвитку студентів, формуванню україномовної комунікативної компетентності – передумови успіху в практичному оволодінні рідною мовою, здатністю використовувати її для успішного спілкування в реальних життєвих обставинах, майбутній професійній діяльності.

Отже, запорукою комунікативної компетентності виступає успішний особистий розвиток індивіда, його усвідомлений міжособистісний досвід, який з одного боку органічно пов'язаний з культурою та цінностями суспільства, яке виховує особистість, а з іншого – з формами міжособистісної поведінки та здібностями. "Комунікативний аспект, - підкреслює О.Швачко, - припускає оперування інформацією не лише в розумінні обміну ідеями, концепціями, словами тощо. Йдеться також і про взаємоперебіг відчуттів, установок..., а фактично – про циркулювання продуктів культури в цілому" [15: 67].

Стає все більш очевидним, що перед суспільством постають завдання, які вимагають дослідження феномену україномовної комунікативної компетентності та її впливу на розвиток особистості і становлення професіонала, який відповідатиме сучасним міжнародним вимогам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська Л.В. Комунікативна компетентність викладача вузу / Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць / Ред. кол. Гузій Н.В. та інші. – К., НПУ, 1999. – С. 146 – 149.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2004. – С.344.
3. Державний стандарт базової і повної середньої школи // Дивослово. – 2004. - №3. – С. 76-80.
4. Донченко Т.К. Як навчити школярів мовленнєвої діяльності. – К.: Молодь, 1998. – С. 6-7.
5. Єрмоленко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови // Дивослово. – 1994. - № 7. – С.28-33.
6. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. - № 8. – С. 59-65.
7. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: навч. пос. – К.: ВЦ "Академія", 2007. – С. 360.
8. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / Укл. М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, К.М.Левківський, Ю.В.Сухарніков. – К., 2004. - С. 24.
9. Обозов М.М. Психологія міжособистісних відносин. – К.: Либідь, 1990.- С. 191.
10. Паламар Л.М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості. Дис. докт. пед. н. 13.00.02. – К.: 1997. – С.14.
11. Пентиліук М.І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови // Укр.. мова і література в школі. – 2000. - №3. – С. 8-10.
12. Потебня О. Естетика і поетика слова. – К.: 1985. – С.171-172.
13. Програма розвитку і функціонування української мови на 2004 – 2010 роки. Зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ № 676 від 26 травня 2004 р. // www.rada.gov.ua.
14. Фейербах Л. Предварительные тезисы к реформе философии // Избр. филос. произв.: в 2 т. – М., 1995.
15. Швачко О.О. Соціальна психологія. – К.: Вища школа, 2002. – С. 112.

Подано до редакції 19.08.09.

РЕЗЮМЕ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування україномовної комунікативної компетентності студентів вищих технічних закладів освіти I-II рівнів акредитації відповідно до вимог розвитку мовної особистості в сучасному соціокультурному просторі.

Ключові слова: комунікативна компетентність, інтеграційні процеси, мовна особистість, україномовна комунікативна компетентність.

Л.В. Шиянюк

УКРАИНСКАЯ ЯЗЫКОВАЯ КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ

ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ КАК НЕОБХОДИМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СТАНОВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛА

РЕЗЮМЕ

В статье обоснована актуальность проблемы формирования украинской языковой коммуникативной компетентности студентов высших технических учебных заведений I-II уровней аккредитации соответственно требованиям развития речевой личности в современном социокультурном пространстве.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, интеграционные процессы, речевая личность.

L.V. Shiyanyuk

UKRAINIAN LINGUISTIC COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS OF HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS AS AN ESSENTIAL COMPONENT IN FORMATION OF PROFESSIONAL SUMMARY

The article substantiates actuality of the issue of forming Ukrainian linguistic communicative competence of students of higher technical educational establishments of the I-II educational accreditation levels due to requirements of development of a speech personality in modern socio-cultural space.

Keywords: communicative competence, integration processes, speech person.
